

al *tupi*, y prou, que ja s'ha acabat l'Avi», MrnVayreda (*Puny.*, XXI, 322 (249)); i si el lleidatà Joan Santamaria parlà d'una dona amb molts «pardals al *tupi*», és clar que la grafia amb *u* pot ser deguda a la empremta tant o més que a l'escriptor.

Per la banda de ponent el mot no ultrapassa les nostres fronteres, car en els parlars de Navarra i Àlaba hi degué entrar des del basc: altrament només alabès *tupin* «olla con tres pies hecha de hierro colado»; d'altra banda allà i a Pamplona *chupin* «morterete que se usa para disparar *chupinazos* en las fiestas populares» Baráibar (*Dicc. de Alava*, s. v.), també usat en aquest sentit per Azkue en la definició de *tupula* (§ 5): car això no és més que el diminutiu del mot en basc, del tipus palatalitzant: *t* > *ɥ* > *ɛ*.

En basc és una paraula arrelada, i ja des de bastant antic: basc *labortà* i roncalès *tupin* «marmita», també usat en pobles de Guip. i Alta i Baixa Navarra, en part en les variants *tupi* i *tupina* (d'aparició normal segons el sistema de la llengua, com a resultants de *tupin*), Azkue (Manterola hi afegeix *dupin*). Ja n'apareix un compost en el gran clàssic b-nav. del S. xvi Leizarraga: 'terrisser' dit *topinaguile*; i, un altre cop, *tupinaguile* (*Matth.*, 27.7, 27.10), format amb *-agile* 'fabricant, pastador de ---' (cf. Uhlenbeck, *Vgl. Laul.* d. *bask. Dial.*, p. 28, que cita bc-fr. *dupin*, *tupin*, bisc. *tupin* «topf»).

És corrent i en l'ús literari, fins a Biscaia: *topiñak* «marmita», en cas subjecte, transitiu, en el «clàssic» Mogel (princ. S. XIX, bisc. central); ço que pot correspondre, en forma no articulada, a *topin* (Azkue creu *topiña*); i Domingo Aguirre (bisc.-guip.) escriu també *topiñ(a)* (*Auñemendiko Lorea* I, 128.14). Tanmateix, el fet de començar en *t-* ja fa suposar, en basc, manlleu del romànic, per bé que antic, com ho indica tot l'estudi del mot; com veu Uhlenbeck, degué entrar-hi de la banda gascona.

En llengua d'oc, encara que no figuri en els trobadors, és un mot ja freqüent a l'E. Mj.: apareix ja en els *Auzels Cassadors*, potser la data més antiga, de Daudè de Pradas (centre del Roergue, 2.ª meitat del S. XIII): «que l *topis* sia fort cubert», «ab un pauc d'aiga las cosetz, / totas ensemps, en un *topi*» (Rayn. v, 373b); i novament: «et en un *topi* nou, de terra / lur fai sufrir al fuec tal guerra / que tornon en pólvera menuda»; després n'hi ha testimonis en altres tres textos, en prosa, del S. XIV o c. 1400, un d'ells en un doc. dels Basses-Alpes: «à pagat --- per aygua cuecha e per un *topin* ---» a. 1423 (a Reillane, MPeyer, *Doc. Ling.*, 369.20); en fi una de *Petri et Pauli*, fi S. xv, però sembla que s'ha d'esmenar, com creu Appel, car hi apareix un significat enterament diferent.

En gascó, d'altra banda, en dos textos en prosa, del SO.: un de Dax, que deu ser d'aquest mateix temps, on el «mayre» prohibeix que en els Jocs de Pentecosta es porti «merde --- ni nulhe autre hor<r>edure» en *topin*; i un de bearnès, potser S. XIV o poc més tard, amb una recepta, per guarir el mal de queixal, fent bullir herbes i vi en un «*topy* nau o bielh» (*PSW* VIII, 274).

Altrament convé afegir-hi, com a ben antic, el femení *topina*, ja en una tençó trobadoresca: «anc, per oste, non crec vostra *topina*» (la vostra <carnd'>olla no ha augmentat per un hoste) entre Thomàs i Bernadó (S. XIII?, italians?); en tot cas *topinas*, citades amb olles, i *padelas de terra*, en 3 Registres de Saint Flour (Cantal, fi S. XIV); el gascó ant. *topie* en un text bearnès de 1385, i en Deliberacions de Baiona (S. XIV o c. 1400), *PSW*, 275; i *topies de terre*, i *topie* per vendre en el mercat, en un doc. de Saint Sever de les Landes, de 1480 (Millardet, *Textes Land.*, pp. 119.11.25, 293b).

Avui està estès per tot el territori lingüístic fins a les quatre puntes: bearn. *toupi* «pot de terre» (Lespyr, Palay); Arieja id. 'olleta de terrissa' («irdene Kochtopf», Fahrholz, *W. u. W.*, 44); Landes *toupin* «pot en terre pour faire la soupe» (Métivier, *Agric.*, 742); Tarn-et-Garonne id. 'olla de terrissa panxuda amb mànec clavat a un costat' (Meyer, *VKR* VI, 37); Roergue id. «pot, vase de terre ---» (Vayssier); Carci *toupin* «marmite» i *toupi* «pot de terre», Perigord i Llem. id. (Guillaumie, *St-P-de Chignac*; Beronie-Vialle); Roergue *toupinou* «petit pot à bouillir ---» (Vayssier, s. v. *cofetieyroû*); prov. *tupin* «pot de terre, pot à une anse, coquemar, pot-au-feu; pot de fer, en Guienne», *TdF*; en fi, valdès *tüpin* «topf» (a Serres, *ZRPh* L, 454), únic que té *ü* (però és metafonía local a causa de la *i*, cf. *fürmi* 'formiga', *ürtie* 'ortiga', pp. 461, 468).

Molt estès en el domini gascó, i pertot amb *u* (= oc. ant. *o*): *tupin* id., de baix a dalt de la V. d'Aran (*tupi* sense *-n*, normalment, a Pujolo, 1920, 1928 (i et *tupi*, es *tupis*, a Pujolo, nom de gorgues); *tupina* més gran que un *tupin*. *Toupin* «godet» a St. Gaudens (Dupleich). *Tupi(n)* en els mapes «marmite» («en fonte ou tôle»), «pot à soupe», «pot à graisse» (*ALGc.* III, 732, fig. III), amb àrea cobrint totes les Landes fins a La Teste, O. dels B-Pyr., gran part dels H-Pyr., del Gers i de la H-Gar.; també en el m. «pot (divers)» (III, 735, fig. IV i V, aquí amb àrea menys estesa cap a l'O., però més ampla cap a l'Arieja).

Encara que estrany al francès comú, i als patuesos del Centre i de l'Oest, avui *topin*, *toupin*, *tupin*, es troben en els de tot l'Est de la langue d'oïl, des de Lió i Suïssa Francesa fins a Bèlgica, estenent-se en sentit occidental fins a Champagne SE.: Mouzonnais *topin* m. «vase à boire» (Goffart, *Rev. de Champ. et de Brie*, 1898, 693); i Borgonya.¹ Antiguament apareix des del S. XII (*Roman d'Alexandre*, *Chevalier au Lyon*): però sobretot, o només, en textos escrits a l'Est o el Centre-Sud, tirant N. fins a Orleans. També apareix en alguns autors literaris del S. XVI: *tupin* «pot à une anse, pot au feu», Rabelais (*Garg.*, cap. 4), en B. des Périers i potser algun altre; però són textos de lèxic impregnat de dialectalismes. I l'especialista Sainéan el reconeix com a «mot limousin» (*La Langue de Rabelais* II, 197; i cf. gloss. de l'ed. Plattard, col. G. Budé).

Estudi detingut del mot francès en la monografia de Renée Toole, «*Toupin und Bronze*», *Berliner Beitr.* z. *rom. Ph.* III, iv, 1-48 (dedicada espt. a delimitar-lo